

Halász király legendája

■ SLICC AVAGY
RENDHAGYÓ ÉVADKEZDÉS ■

Új színház született. A Kálvária téri helyiség sok társulatnak adott már otthont, de olyannak, mint amelyik most odaköltözött, még aligha. Halász Péter és Jeles András Városi Színháza a másságot tűzte zászlajára. Ez a másság már a megnyitón is megnyilvánult: negyven-nyolc órára tervezett, sok műfajú látványossággal várták közönségüket.

A szokatlan színháznyitóról lapunk is szokatlan formában szeretne beszámolni. Ahogy a színháziasok a kollektivitást tekintik az egyik legfontosabb művészsztárszóerőnek, úgy ezúttal mi is egy közösséget kérünk meg arra, hogy rögzítsék mindazt, amit azon a két napon Halászéknál tapasztaltak, átéltek. Ez a közösség az egyik testvér-lapunk, a Hajónapló mellett működő színházi szakírótanfolyam hallgatóit tömöríti, amelynek neve: Hajónapló Műhely. E beszámolócsokorral a csoportot is szeretnénk bemutatni.

ANTHRAX-ZONE

Vége.

Lehet bemenni. Szakadt mozibelső, némi hűtőházeffektus: műanyag függönyök mögött mirelitmilió: NBC, We're reporting from Afghanistan, bordó fotelek, néhány műanyag overall (talán: We're reporting from the anthrax-zone).

Lehet körbemenni. Van itt komplex kondigép, zuhanyzó, fekvőhelyek, világítás, mikrofonok, kellékek. Nofene! Egy szappanhabfújós készülék. Lehet tapogatni! Lehet tapogatni? Egy magas, kopasz ember odajön: nem lehet. Kár.

Lehet leülni. „Kez-dőd-jön, kez-dőd-jön!” – óvoda a színházteremben. A Torony. Egy fiú réztányérokából valami zenét csal ki, mellette a magas, kopasz ember valami szöveget mond. De mit? Mindegy, pár perc múlva úgysem emlékszünk rá. Lehet, hogy mi is az „Alzheimer-kór 5. osztályába” járunk? Mint ahogy állítja magáról a magas, kopasz ember? Nem. A titok nyitja: az unalom.

Vége. Lehet kimenni, kis lazítás, aztán Henry Darger. Két gyerek és a magas, kopasz ember egy szocio- és pszichopatáról olvas fel. Ülnek egymás mellett-mögött. Mint egy oldalkocsis motorban. Közben festmények – diáról. Művészet! Akkor már a szomszéd Andriska, akinek a múlt héten esett ki az első foga. Igaz, hogy baromi hangosan üvöltözik, és rohángál a padlástér és a földszint között, de ő legalább egyformára színezi Mickey Mouse füleit.

Slicc

Vége. Pár óra pih. Vannak, akik maradnak. Jól jártak. Pizza van dögvél. Persze csak annak, aki bejut a terembe. Aki kinn reked, annak marad a büfé, ahol gesztenyeszívek kornyadoznak. Egy óra múlva mi is.

Vége. A szünetnek. Lehet bemenni. Slicc. Néhány ember vicceket játszik, de többen játszásk, hogy ők most vicceket játszanak (nem jól). A legjobb a két csiga, bár ők civilek. Van, amit értünk, van, amit azért nem, mert nem ismerjük a viccet. Viccben sem. Annak jó, aki alhat: ki a széksorokban, ki az odakészített szivacsokon és párnákon. Utóbbiaknak kényelmes is. Nekem nem. És nem csak az alvás. Morcos szoktam lenni, ha nem értem, mit mondanak a színpadon. Hol vannak a logopédusok? A színpadon nincsenek. Ott csak beszélnek. Többnyire magyarul. OR NOT?

VÁRY ORSOLYA

TÖBB SZÓLAMBAN

NEW YORK

Vicceket hallgatni a végtelenségig? Mindezt halottak napján? És még másnap is? – kérdezhetette az a néhányszor tíz mindenre elszánt érdeklődő, akik közül többen már a belépéskor elakadtak: várták, hogy készüljön róluk egy elmosódott papírkép, amelyet azonosítás végett a jegyre kellett ragasztani. Sűrű köszönetmondások közepette elhangzott Halász Péter beköszöntője is. Ennyi bénázás még belefér, gondolom, hisz csak most indulnak.

Az első szám Halász Péter világpolitikai eszmefuttatása. Végiggondoltnak tűnő teóriát vázol liberálisokról (=béke) és konzervatívokról (=háború), egy végletekig megosztott, kétpólusú világról. A szeptember 11-i terrortámadás az elmélet kifutópontja: ide torkolt ugyanis a válságba jutott férfihatalom. Kezdem magam szemináriumon érezni,

Tamási Zoltán, Szalontay Tünde és Takátsy Péter a Sliccben

bár a női önérzet kétségtelenül gúnyos mosolyra húzza a számát: ha itt a férfiakat szidják, még talán jól is érezhetem magam. Halász azzal a radikális elképzeléssel szembesíti hallgatóit, hogy jobban járnának, ha a férfiak egyszerűen lemondanának hatalmukról, kiváltságaikról. A közönség him egyedeinek eldobható narancsszínű kis borotvákat osztanak ki, hogy önmegadásuk jeléül szabaduljanak meg szörzetük valamely részétől. Ekkor már feszengek, és idegesen vigyorgok: a kényszer és a megfélemlítés minden formáját gyűlölöm. Hová lett előbbi harcos feminizmusom?

SÓREGI MELINDA

BLÖFF

Nem állíthatom, hogy nem készítettek fel. „Mind is unhappiness” – az elme a boldogtalanság –, skandalja Halász, amikor egy percig végre azt hisszük, hogy történik valami, vagyis hirtelen megnyitó ceremónia kerekedik.

Egy vitrinbe zárt plakáton egy majom – gótikus figura – a várost pásztázza. Minden néző ismerős, és mindenki előre kimerültnék tűnik.

Pszichoanalitikus kacskaringó után (szabad nézői variációk a recitált mondatra) valódi aktus következik: a férfiak narancssárga kis borotvát kapnak, hogy – beismerve a férfikultúra hatalmi csődjét – némely szörzetüktől megfosszák magukat, kollektíve. Körbetekintek: a férfiak előszeretettel választják a lábszárat, spiccelő-görnyedő alakok regélnak a csödről. Hi everybody – szól az ének, és akkor tényleg, szabaduljunk meg a kényszertől, hogy értelmet kutatunk. Minek?

CSETE BORI

Halász telefonál, magyarul-angolul igyekszik megértetni magát, hogy akkor most milyen is az élet New Yorkban, lehet-e úgy köszálni a belvárosban, mint azelőtt. A hívott lány tört magyarsággal, néhol angolra váltva igyekszik kifejezni magát, kínos az erőltetett magánbeszélgetést végigunatkozni, de hát nem új az érzés, az egész napra kiradírozhatatlanul rátelepedett. Végre leteszi, majd most... most talán eljön a perc, ami meggyőz: engem vártak ide, hogy örüljek velük, amiért megnyitlak, és nemcsak mostanra szeretnék ezt az örömet, de visszavárnak.

Hát nem. Halász kóborol a díszletek között, aki gondolja, vele tarthat. Gondoljuk. Kétszintes kapszulaszálloda, igazából építkezési állványzatra fecskéfészékként rápakolt ágyak-kuckók, sugárzó tévék, kis buddhista sarok, a színpad közepén működő zuhany, talán egyedül itt nincs függöny. Különben filmkockákra emlékeztet a kivagdosott műanyag leplek sora, mintha szállodai papírfalak volnának, áttetszők, épp csak sejtetni engedik a mögöttet. Kis, négyzet alakú nyílásokon át szappanbuborékot fújhatunk ki a nézők felé, akik komikusan – fecskék a villanydróton – ücsörögnek, várva, mi jöhet még. Megkapják a magukét. A tévé híradójában afgán háborús hírek; Halász sokat sejtetón bólogat, int közönsége felé, lám, csodásan rimel a kint és bent.

Bent *Henry Darger*, a gyermekek oltalmazója mutatkozik be. Halász Péter a megalomániás művész-önjelölt életművét prezentálva ismeretterjesztő missziót vállal fel. Elrettentő a példázat. A kórházi takarító hiába írt tizenötezer oldalas regényt, és festett rendületlenül, amíg valamilyen festésre alkalmas pozícióban tudott létezni, alázatból és fanatizmusból mégsem születik feltétlenül remekmű.

A hallgatóság először viccnek vélte az előadást, pedig az csak estére prognosztizált. Halász felolvas, előtte két fiúcska felnagyítva mutatja, milyen nézői alternatívák léteznek. Ásítózhatunk (mutatják), énekelhetünk-dúdolhatunk a szentimentális dalbetétekre (dalolnak), fészkelődhetünk (mocarognak), épp csak nem alszanak el (mi majdnem). A háttérben először a Mester, *Henry Darger* kivetítve – hitetlenkedve kerestem az interneten, tényleg csodált művész –, majd a festményei; leginkább fura, torz mesekönyv-illusztrációk. A két fiú egyszer csak dialogizálva részleteket olvas a nagyregényből, a történet fő szála valamilyen végeláthatatlan, gyerekek közötti háború. Egzotikus nevek, a háttérben festményillusztrációk. Groteszk.

A BEZÖKKENT VILÁG

Két ember beszél, bele a mikrofonba. Monoton, mint a vízállásjelentés. Herminező. Állnak a szövegtartó állvány előtt, és olvasnak. Hírszerű történeteket, történeteszerű híreket.

Halász jár-kelel a színpadon, csíptetősi mikibe instruál: ez meg ez a jelenet következik, hozzátok be ezt meg ezt a kelléket! Hozzák. Lányok, pontosan, ahogy be van készítve a rendezői balon. A hendikemes – elsőre úgy tűnik – hobbiból kamerázza az eseményeket. Térdről zúmol. A színpad elején egyenmosolyú fröccsöntött babák és babadarabok. Kar-a-lábé. Hátrébb város – kicsiben. Papírból hajtogatva-ragasztva, papírablakra festett papírnapszillanás. Külön a Széchenyi fürdő? Igen, az. Felismerem. A háttérből meg hallatszik a jelenségekre szabdaltságtól liftzene.

És akkor a kamera ráközelít, fény, zene, tessék! A színpad fölötti kivetítőn pedig megnyílik a „bezökken világot”. Végigjárjuk a Széchenyit a göztől a pedikűr. A műanyag szemekbe értelem, az egyenmosolyokba kimondott és kimondatlan gondolat, a szétszórt lábakba, karokba dimenzió szökik a vásznon. Hús másodperc. Ennyi az állás, amíg megszokom, hogy a barbilány kétszerese a dsiájdzsófúnak, és hogy hurkapálcikával tolják a felhúzható örvös medve seggét, hogy haladjon a makett házak között. E hús másodpercet követően azonban már beszélnek a mozdulatlan szájak, a mecsboksz mentőautó pedig valódi balesethez érkezik. Így működik a „bezökken világot”. Érteni persze nem értem. Hablaty. Vonnegut ufói jutnak eszembe, akik fingással és sztepptáncos kommunikálnak. De én legalább nem irtom ki őket. Orrbefogva gyönyörködöm, majd hazatérek az enyéim közé.

BARABÁS DÁNIEL

A 48 ÓRÁS ESEMÉNY

A negyvennyolc óra végtelenül hosszú. És ahogy ezt leírom, Halász Péter már majdnem elérte célját. Mert a Halász-féle színház célja: egy időre igénybe venni az utca emberét, kölcsönkérni az életből, kiáltani a tömegközlekedés börtönéből. Letenni érte az óvadékat.

Próbálok megfejteni Halász gondolatmenetét: az ember a mindennapokban nem érzékeli az idő múlását. Ám ha kiemelik megszokott napirendjéből, életritmusából, megragadhatóvá válik számára

a „múló idő” fogalma. Tisztába kerül a „hosszú” és a „rövid”, a „sok” és a „kevés” kategóriával, és ezt a tapasztalatot vissza tudja vinni a mindennapjaiba is.

Egy dolog értékét annak hiányában ismerjük fel; a dolog lényegét, „jelentését” kívülről, egy sajátos horizontról vizsgáljuk. Mindennapjaink rendjéhez képest a *Slicc* (pars pro toto!) című, „48 órás esemény” mindenképpen ünnepi napirendet (vagy ünnepnapirendet) állít fel. „November második” és „november harmadik” hiányt képeznek majd az ember életében – gondolkodik Halász –: a hétköznap hiányát, a megszokottság hiányát, a ritmus hiányát, negatív értéket, mínuszt; ezért természetes, hogy az embernek hiányérzete támad, és vágyani kezd a pluszt, a pozitív értéket. Az ember a Halász-dzsembori alatt érzékeli az idő múlását; újra és újra rájön, hogy eltelt két nap, vagyis értékelni kezdi a saját idejét. A „48 órás eseménynek” ily módon terápiás hatása van: az ember jelentőséget, sőt értéket tulajdonít a „szürke hétköznapoknak”. A rítus érzékelhetővé teszi a ritmust – játszadózom a szavakkal.

Az ünnep megszépíti a hétköznapokat – szokás mondani –, és valóban: az ünnep nem önmagáért való élmény, hanem az ünnep nélküli alapállapot mércéje, jelentéssel telítődik. Azt hiszem, ez az ünnep, a „karnevál” örökkévaló funkciója.

LÓGÓ ORRAL

Biciklit és kutyát a színházba behozni tilos! Mi mégis bevittünk egy zsemleszínű tacskót. Valaki sorsára hagyta a trolin. Nyakörve volt, ápoltnak és jól neveltnek tűnt. Csoportosan és lelkesen magunkhoz vettük, reméltük, hogy segíthetünk rajta.

A *Slicc* szünetére értünk a színházba, az előcsarnokban mindenki kedvence lett a kis töprengés után – stílszerűen – *Slicc*nek keresztelt tacskó. Népszerűsége csak a felvonáskezdésig tartott, amikor is folytatódott a hosszúra nyúló, konzervatív három felvonásra tagolt előadás, ötletbörze és gagyi komolykodás.

Tanakodás: most mi legyen? Helyet kellett a kutyának találni. A menhely nem vette fel a telefont. Került egy kis tej, ez-az, védencünk láthatóan jól elvult.

Halász körbejárva csendesítette a kinnmaradtakat. Szűrt a nézése: vigyázz a szőnyegre! – összekoszol mindent ez a kutya! – a tejet vigyed inkább ki!

Nem érdekelt már a viccszínház, mert a viccszínházat sem érdekelte az, amiből táplálkoznia kellene. Az élet.

Végül a kutyát az egyik ruhatároslány családja időlegesen befogadta. Van már macskájuk, szegényre a frászt hozta a *Slicc*.

Jó, ha csak őrá.

S. M.

A Halász-féle ünnep: *unalmas*. Ám az unalom is lehet érték; sőt az unalom őszintébb bármely csinnadrattás, tűzijátékos, körmenetes, azaz az embert a hétköznapitól elidegenítő, „kitüntetett” alkalomnál. Az ünnep nem feltétlenül szép, az ünnep csupán feltétlenül szükséges. Az ünnep nem kiemel egy állapotból, hanem más értelmezési lehetőséget ad egy állapotnak. Az ünnep: hétköznapjaink arányosa, viszonyítási pontja.

Ezért különösen fontosak a „48 órás esemény” menetében az olyan „profán aktusok”, mint például a szombati „Reggeli”, ezek ugyanis átmenetet képeznek ünnep és hétköznap között, vagyis emlékeztetnek csütörtök esti és előreutalnak vasárnap reggeli mivoltunkra. Péntek délelőtt és szombat reggel értjük meg, hogy létezik csütörtök este és vasárnap reggel is.

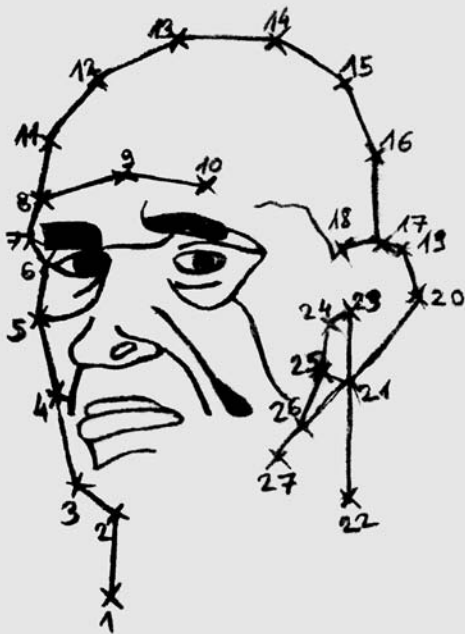
De kapunk egy, az előbbinél még nyilvánvalóbb, tisztább jelzést is természetes, emberi, „hétköznap” mivoltunkra: a szegedi Metanoia-különítmény „meditációs objektumát”, ami jár-jár, dolgozik szüntelen (azaz negyvennyolc órán keresztül), mint az ember agya és szíve. Az üveg mögött látható installációt én így fejtem meg: a kisebb-nagyobb gépek, kocsik, felfevillanó lámpácskák az emberi szervezet működését utánozzák, mégpedig folyamatos ellenőrzés alatt. A szerkezet agyközpontja két fehérbe öltözött ember – fehérvértetek –, akik a gépezet működését zökkenőmentessé teszik. Az installáció nézője kirakatüvegen keresztül láthatja saját belsősegeit, miközben *Halász-dr. Tulp* néha benyit a kis kabinet ajtaján, hogy ellenőrizze „az élveboncolást”.

A látogató első élménye e színházban ez az installáció. Ismét Halász gondolatmenetét próbálgatva: az ember csak az után léphet be „a színházba”, ha már tisztába jött saját emberségével, fizikai paramétereivel és határaival, úgynevezett „szenzomotorikájával”, ha az elemi látvány, szemlélődés (itt egyszerű kirakatbámészkodás) által kialakult benne „saját testének” tudata. És ehhez az elsődleges tapasztaláshoz járul egy másodlagos látvány is:

HÚZD ÖSSZE A SLICCED!

Ha valaki olvasott Hahotát vagy Kockást, jól ismeri az összehúzógatós játékot: adott egy rakás megszámozott pont, ezeket kell 1-től, mondjuk, 69-ig összekötni cerka beiktatásával. És láss csodát, kijön a kissé szögletesre sikeredett Pif. Néha előfordul nyomdahiba, olyankor az istennek se rajzolódik ki semmi. Oda a gyermeki sikerélmény.

Halász Péter *Slicc*-színháza szétszórt viccpontokból álló összehúzógatós játék (számozás nélkül). „Mit mondott, doktor úr? Elmebeteg?” Ez a pont egy vicc eleje. Eköré Halászék megannyi lehetséges (vagy nem lehetséges) irányba további pontokat rajzolnak, és elkezdődhet az örült összehúzógatás. A néző eldöntheti, hogy követi-e a színházi grafitcsíkot, vagy más irányba pöccinti ceruzáját. Mert egy viccet lehet ismerni és nem ismerni, lehet másként ismerni, lehet szeretni és nem szeretni. Egy zsidóvicc mást jelent egy kínainak és mást egy zsidónak. „Nem, elmebeteg.” Ez a pont a vicc poénja. Kérdés, hogy a vicc kezdete és a csattanó közé lebökhető-e az összes variáció, ahova kötni tudunk. S ha igen, mi dolgunk nekünk, nézőknek kezünkben a ceruzával? Hol marad a játék öröme, ha a színpadon a legvadabb helyekre szétdobált pontok irányába haladnak a játszó, míg mi, magunkban formás ábra létrehozására törekszünk?

Néha azonban csoda történik, valódi színházi csoda. Ilyenkor közösen fogjuk a ceruza végét, mindenki akarata egyszerre, egy irányba érvényesül, és közben senki nem irányít. Még Halász sem. És amikor fölemeljük az irónt, az ábra készen áll, a vicc poénjával összeolvasva pedig új életre kel. A vicc született, élt, meghalt, majd reinkarnálódott. Ritka az effajta újjászületés a *Slicc*-ben, de attól, hogy közös alkotói folyamat eredménye – mint a krétarajz a betonon, amelybe mindenki firkálhat még valamit –, izgalmas lehet. Ilyenkor az ember föltápázkodik az összeácsolt alvóbokszban, megdörzsöli a szemét, és hümmögve jegyzi meg: kijött a Pif. Ezek a pillanatok azonban kimondhatatlanul rövidék és illékonyak, hamar elvesznek a szabásmintává firkált összehúzógatós játékban. A gyermeki sikerélmény pedig végleg oda.

B. D.

a vendégek közt futkározó Halász „ecce homo”-felismerése, amely „első körben” kizárja a színház fogalmának hagyományos értelmezését. Értsd: az alkotó nincs a színpad mögött, mert itt van közöttünk, és ez nem „klasszikus színházi” alaphelyzet.

Halász a pusztá megjelenésével *színházat rombol*, és a színház helyére *eseményt épít*. Ez nem volna baj, csakhogy az esemény tálalása, piárja eleve mást ígér („Városi Színház”; „viccszínház”; „ősbe-mutató”). Százszázalékos, „vegytiszta” színházat várunk a plakátok és szórólapok információi alapján, és így készülünk a Kálvária térre. Ehhez a nézői alaphelyzethez, elváráshoz képest Halász produkciói, a mester alkotótársai (szándékosan nem mondom társulatot, mert ez is túlságosan tisztán színházi fogalom; ráadásul összeszokottságot, egységet sejtet) kevesebbet nyújtanak. Akkor is a Városi Színházba érkezünk, színészek játékát várjuk, ha gyorsan tisztázzuk magunkban (illetve napirendre térünk fölötte), hogy a Halász-féle „nem becsapós” színház a hétköznapiaink határára telepedik, és tudatosan belelássit, beleandalít minket egy péntekszombati „tévézős, matinés” állapotba.

Halász Péter akkor téved, amikor őszintétlenül érez minden olyan elemet, amely a néző és a „darab” közé ékelődik. Úgy tűnik, a színészi játékot, a színészként való jelenlétet manipulációnak tartja, azaz nem eljátszatja a „történetet”, hanem az *esemény* megélésére instruálja embereit. Csakhogy mindezt (végre! – mondhatnánk) színházi körülmények, díszletkalitka és jelmez-kényszerubbonyok között teszi. Vagyis konstruál egy olyan építményt, amelyben emberei idegenül mozognak; izgulnak, mert valakik bámulják őket a nézőtérről, és botladoznak, mert még nem érzékelik a színpad kiterjedését. Ez az általános zavarodottság csak a két „szakképzett” színészre, Takátsy Péterre és Kari Györgyre nem érvényes. Ők átütnek a Halász szötte színháztszítót, illetve színház át nem eresztő szöveten, ezért a koncepció gyenge pontjává válhatnak. Ugyanakkor az emberi hatásmechanizmusok egyszerű törvényei szerint ők adják a *Slicc* legmaradandóbb élményét.

A Katonában csak kisebb szerepekben szolgáló Takátsy igazi egyéniség lehet a Városi Színház színpadán, és nemcsak azért, mert a kerettörténetben ő a főszereplő, „a dénesiván”. Most nemcsak testének hajlékonyságára, gumiszerűségére csodálkozunk rá, hanem az arcát is megismerjük, és a hangját is megjegyezzük. Takátsy egészen más dimenzióban mozog, mint a többiek; ő arra is elegendőnek látja ezt a három órát, hogy időről időre újrafogalmazza magát a színpadon – színészként. Jól kihasználja az időt, de a saját szakállára dolgozik, karriert csinál magának, mialatt a többiek az iskolapadban kucorognak. A „történet” (nem az ötlet!) blódsége olykor visszarántja a földre (hékás, közöttünk vagy! – hallhatja maga körül), mindenesetre az ő ismételt kitérés kísérletei mentik meg az előadást.

Mert menteni kell a *Slicc*-et; újra és újra ki kell húzni az „egy ötlet” feneketlen gödréből.

„A vicc brutális műfaj” – írja(k) Halász(ék) az előadás szórólapján. Brutális, mert kinevettet, sőt vérig sért valakit – de legalább ennyire törekeny is, hiszen egy kultúra, egy társadalom aprólékosan átgondolt, leleményesen megfogalmazott véleményét közvetíti. Pontosan annyit képes elmondani a világról, mint egy szeccszíós bonbonnière vagy Marcel Duchamp vécékagylója. Tehát véges a kapacitása (bocsánat: az úrtartalma). Nem gyömszőlhető bele akármibe; hiszen – részrehajló módon – mindig elkötelezi magát valahová, vagyis a világ egyik része kényszerűen kimarad belőle. „Miért bámul a hátam mögé, kedves Tót? – förmed az Örnagy Tótra Örkény tragikomédiájában. – Hát nem elég borzasztó, hogy a világ egyik része mindig a hátunk mögött van?” A vicc lényegét – véleményem szerint – éppen ez az eltitkolás adja; azaz talán nem is annyira explicit (nem is annyira „anarchista”) műfaj ez, mint gondolnánk. Talán legalább annyira félénk műfaj is. Vagyis a viccet nem lehet kockázatmentesen „meghurcolni”, mert nemhogy nem „örzi meg a frissességét”, de lényegét tekintve csorbult is. Frissességét éppen az a bizonyos titok adja, amit ha

Bábuk és emberek

újra meg újra felboncolunk (vö.: „élveboncolás”), akkor a vicc megszűnik vicc lenni. A vicc egyszerű hatásmechanizmusok alapján működik, és ragaszkodik szigorú szerkezetéhez, amely mindig a csattanó, vagyis a vicc végeredménye felől szerveződik. Ha ezt a linearitást felszámoljuk, számítanunk kell arra, hogy a vicc „nem csattan”, vagyis elmegy a vágyott megoldás mellett. Es itt adódik a kérdés: vajon a néző több izgalmat talál-e abban, ha a vicc nem „kézenfekvő” módon fejeződik be, vagy szívesebben derül a tiszta, az előzményekből következő poénon? Nem vagyok meggyőződve róla, hogy a nézőt az előbbi lehetőség izgatja inkább.

Vicc közben elveszíteni a fonalat egyenlő a vicc halálával. Halászék – adott esetben – éppen erre játszanak rá; megölik a poént, hogy a mélyére ássanak, és látszólag kilépnek egy önkényes értelmezési tartományból. Látszólag, hiszen vicckutatási, viccvizsgálati módszereik éppolyan önkényesek, és ugyanúgy „megfelelő” értelmezői pozícióba állítják a nézőt, mint a kiválasztott vicc maga.

Formálják ugyan az alapanyagot, de végeredményben „csak” újabb viccet hoznak létre, ami adott esetben sokkal rosszabb, mint az eredeti. Tehát úgy járják körül a viccet, hogy végül mégis visszatérnek annak eredeti értelméhez; nem sikerül meghaladniuk azt, mint ahogy a szórólapon ígérik. Nem sikerül megölniük, „önmagába fojtaniuk” a viccet, mert az alapanyag ellenáll, és felidézi a nézőben a valódi poént. A néző pedig ennek a felismerésén nevet, és nem a Halászék választotta „rafinált” megoldáson.

DERES PÉTER

FOSZLADOZÓ LEGENDASZÖVET

Amit én – értsd: a huszonevűesek nemzedéke, amilyenek ők voltak a hatvanas években – tudhatok róla és róluk, az csak valami kaleidoszkopszerűen összeálló cserépvilág. Töredezetség. Ami a visszaemlékezések morzsáiból összeszededezhető: a résztvevők vallomásai, fényképek, stigmaként viselt szörzetálcát végleg letvetkezett, kifejező arc, érdes hang – meg amit fantáziám kipótol. És a repedés, ami nemzedékeink közé ékelődik. 1979: ők akkor már három éve elhagyták Magyarországot, én akkor születtem.

A megelőző bő tíz évet 1968 tette elviselhetetlen ketreccé. És mögötte a korábbi évtizedek lövedékként hasító évszámai: 56, 45, 38... Életek, melyek számokban sűrűsödnek, melyeknek tragédiáját nem szükséges ragozni, mert a matematika irracionális tartományában léteznek. Beégték az előző generációk tudatába. Nem lehet elmesélni, ahogy egy ház gránát által kihatott kráterét sem lehet leírni. A nincs elmondhatatlan.

Ez a tapasztalat – szerencsére – hiányzik az én történelmemből. A racionalitás tengelyén haladva, az értelem bejárattott eszközeivel átélhetetlen, megragadhatatlan az akkori létélmény irracionális. Az elmondhatatlanság terhe pedig nemzedékről nemzedékre gördült tovább. Történelmi végről, az idő megszűnéséről, reménytelenségről és bezártságról beszéltek? Vagy éppen ellenkezőleg? Halászék színháza akkoriban alighanem a kommunikáció csődjéről szólt. A botrány volt számukra az egyetlen adekvát kifejezési mód, létforma, nyelv. Az idő cserepekre hullását csak kitartott időhúzással, sűrített unalommal lehetett ellensúlyozni, az alkotás és létezés lehetetlenségét pszudoművészet létrehozásával felülmúlni. Ha megszűnik a határ mesélő és hallgató között – színházi szituációban színész és néző között –, akkor talán együtt átélhető a „nincs” plaszticitása. Az idézőjelbe tétel, a kiröhögötetés és a lemeztelenedés is ezt a célt szolgálhatja: hisz csak a „van” tehető idézőjelbe, lehet vicc tárgya, s vetköztethető le. A képtelenség tartományának megkerülése, a lehetetlen kicsiszolása, a nincs létezésének bizonyítása.

Halász Péter színháza nekem szegezi a kérdést: újra eljött-e az idő, amikor nincs más mód a megnyilatkozásra? Amikor el kell dobnunk az értelem fegyvereit, és értelmetlenséggel kell küzdenünk az értelmetlenné lett világ ellen? Vagy halottidézés folyik Halászék Városi Színházában, amelyen azonban kívül reked a város? Ha az előbbi, akkor a történelem nem sok jót ígér, akkor én is részese leszek egy tapasztalatnak, amelynek eddig csak hiányát próbáltam artikulálni. Ha az utóbbi, akkor ma valóban csak múlt időben emlegethetjük Jeles András tíz évvel ezelőtti, Halászhoz írt levelének záró sorait: „az a Színház, ami Ti voltatok akkor, úgy égett, mint az ifjúságom.”

A legendaszöveg foszladozik. Attól tartok, nem tudom össze-stopponni. Ne csak égessen, világítson is! Azt hiszem, nekem már csak a legenda jutott.

VESZTL ZSÓFIA